

N.A. SHERMUHAMEDOVA

ILMIY TADQIQOT METODOLOGIYASI

TOSHKENT

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

N.A. SHERMUHAMEDOVA

ILMIY TADQIQOT METODOLOGIYASI

(DARSLIK)

TOSHKENT-2014

UO'K:001.89(075)
KBK 72.4(55)
№№-48

№№-48 N.A. Shermuhamedova. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi. Darslik. -T.: «Fan va texnologiya», 2014, 464 bet.

ISBN 978-9943-4492-2-8

Darslik magistratura mutaxassisligi o'quv rejasining 1-umummetodologik fanlar bloki o'quv adabiyotlari tarkibiga kiradi hamda davlat ta'lim standartlari va namunaviy o'quv dasturi mazmuniga mos. Unda fanning ijtimoiy madaniy jarayon sifatida rivojlanishi, fanning bilimning maxsus shakli sifatidagi o'ziga xos xususiyati, ijod, ilmiy tadqiqot va bilish jarayoni uyg'unligi, innovatsiya va novatsiyalarning o'zaro aloqadorligi, metodologik yondashuvlar hamda olimning ijtimoiy mas'uliyati masalalarining nazariy asoslari yangilangan tafakkur nuqtai nazaridan keng qamrovli yoritib berilgan. Zero, bugungi kunda insonning o'zi va dunyoni tushinishida, ilmiy faoliyatdagi ziddiyatlarning yechimini topishda va global muammolarni hal qilishda olimning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish zarurligining ilmiy tahlili muhim ahamiyat kasb etadi.

Darslik barcha oliy o'quv yurtlarida magistratura mutaxassislari va umuman ilmiy tadqiqot va ijod muammolari bilan shug'ullanuvchi stajyor tadqiqotchi-izlanuvchilar, mustaqil tadqiqotchilar, professor-o'qituvchilarga mo'ljallangan.

Учебник входит в состав учебной литературы учебного плана 1-общеметодологического блока специальностей магистратуры и соответствует содержанию государственного образовательного стандарта и типовой программы. В нем всесторонне раскрываются развитие науки как социокультурной процесс, особенности науки как особая форма научного знания, соотношение творчества, научного исследования и познания, взаимосвязь инноваций и новаций, методологические принципы и социальная ответственность ученого с позиции нового мышления. Ибо, сегодня важную роль играет значение научного творчества в понимание человека самого себя и мира, в решение противоречий в научном творчестве и повышение социальной ответственности в решение глобальных проблем.

Учебник предназначен всем специальностям магистратуры, а также, стажерам исследователям, профессорам и преподавателям кого интересует проблемы творчества и научного исследования.

The tutorial is part of the educational literature curriculum 1- block specialties of a magistracy and corresponds to the state educational standard and the model program. It comprehensively reveals the development of science as a social and cultural process, specific features of science as a special form of scientific knowledge, the ratio of creativity, scientific research and knowledge, the relationship of innovation and innovation, methodological principles and social responsibility of the scientist with the position of the new thinking. For today the important role played by the value of the scientific tvorchetsva in the conception of man himself and the world in the solution of contradictions in scientific work and increase of social accountability in the decision of global problems.

The textbook is intended for all specialties in higher educational institutions, as well as trainees researchers, professors and teachers who are interested in the problem of creativity and scientific research.

UO'K: 001.89(075)
KBK 72.4(55)

Mas'ul muharrir: Z.D.Davronov – f.f.d., professor.

Taqrizchilar: J.S.Ramatov – f.f.d., professor;
M.L.Yoqubova – f.f.n., dotsent.

*O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2013-yil 18-oktyabrda
380-sonli buyrug'iga asosan nashr etildi.*

© «Fan va texnologiya» nashriyoti, 2014;
© N.A.Shermuhamedova, 2014.

KIRISH

Respublikamizning mustaqillikka erishishi fanning turli yo'nalishlarda rivojlanishiga keng yo'l ochib berdi. Bu jarayonda olimlarimizning mashaqqatli mehnatlari va ijodiy izlanishlari alohida ahamiyatga ega. Shu ma'noda, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov hozirgi kunda «...olimlar va ijodkor xodimlarimizga e'tiborni kuchaytirish kerak. Chunki ma'naviy boyliklarni aynan shular yaratadi. Ularga g'amxo'rlik qilish, samarali faoliyati uchun barcha zarur moddiy-ma'naviy sharoitlarni yaratib berish davlat hokimiyati va xo'jalik tashkilotlari rahbarlarining burchi va mas'uliyatli vazifasidir»¹ deb yozadi. Shu nuqtai nazardan, bugungi kunda mutaxassislarning ilmiy tadqiqotning nazariy asoslarini o'rganishi va egallangan bilimlarni amaliyotga tatbiq qilishi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Ma'lumki, inson o'z ijodiy izlanishlari asosida dunyoni o'zgartiradi va o'zini yaratuvchi, ijodkor, kashfiyotchi sifatida namoyon etadi.

Ijodning maxsus shakli bo'lgan ilmiy tadqiqot jarayoni o'ziga xos metodologik xarakterga ega. U subyektning borliq hodisalarini qay darajada bilishida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, ilmiy tadqiqot fanda evristik xarakterga ega. Zero, ilmiy-tadqiqot jarayonida subyekt obyektga faol, izchil ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sir jarayonida inson o'zini qurshab turgan muhitni o'zgartiradi, shu paytgacha ko'rilmagan, anglanilmagan, o'rganilmagan, g'aroyib va jozibali yangilikni yaratadi yoki kashf etadi. Shu ma'noda faoliyat kishilik jamiyati mavjudligining zaruriy sharti sifatida dunyoni o'zining maqsadiga ko'ra o'zgartirishga qaratilgan inson xatti-harakatini namoyon etadi. Ilmiy tadqiqot – bu insonning o'zi va atrofidagi o'zgarishlarni anglab yetishga doimiy ravishda tayyor turish, yangicha tafakkur qilish asosida o'z qobig'idan chiqa olishidir. Yangi narsalarni ixtiro etishga bo'lgan intilish olimning nazariy huzur-halovatini namoyon etadi.

¹ Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: «Ma'naviyat», 2008. – 79-b.

Ijodiylik kunda ko'plab olimlar ilm-fanning nazariy va amaliy masalalarini ilmiy asosda tadqiq etmoqdalar. Bizning nazarimizda nazariy g'oyalarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish, kashfiyotlar yaratish va ixtirolar qilishda buyuk olimlar tajribasidan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Chunki ilmiy tadqiqot jarayonida shaxs yoki jamoa jamiyat taraqqiyotini ilgarilashiga ta'sir qiluvchi yangilik yaratiladi.

Ijod va uning barcha turlari (badiiy, texnikaviy, ilmiy va boshqalar) haqidagi ilmiy bilimlarning rivoji uning mohiyatiga nisbatan turlicha falsafiy talqinlarning shakllanishiga olib kelgan. Bu esa, ijodiy faoliyat doirasida erishilgan ilmiy izlanishlar natijalariga tayangan holda uning mazmuniga aniqlik kiritish, ilmiy asoslangan ta'rifni ishlab chiqishni taqozo qilmoqda.

Ilmiy tadqiqot faoliyati insonga o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini baholashga amaliy yordam beradi, ya'ni agar inson haqiqiy olim bo'lishni istasa, o'zining ehtiros va intilishlarini boshqarishi, oqilona, samarali va optimal qarorlar qabul qilishi, ezgulikka xizmat qiladigan evristik faoliyat bilan mashg'ul bo'lishi lozim. Bunday faoliyatning natijasi kashf qilish, yaratuvchanlik sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu holat, ilmiy-ijodiy faoliyatni tahlil qilish, tushunish va unga baho berishda yangidan-yangi imkoniyatlarni ochadi. Shu nuqtai nazardan ham ilmiy tadqiqot jarayoniga oid yondashuvlarni yanada chuqurroq tadqiq etish, uning o'ziga xos xususiyatlarini izlab topishga yordam beradi.

Ushbu darslikda fanning rivojlanish bosqichlariga ta'rif berish bilan bir qatorda, ilmiy tadqiqotni tizimli amalga oshirishning usul va vositalari haqida fikrlar bayon etilgan. Ulardan yosh tadqiqotchilar o'z ilmiy faoliyatlarida foydalanishlriga umid qilamiz.